

Veterinarski nasveti za april

Besedilo: **Borut Preinfalk, dr. vet. med.**, Veterinarska fakulteta,
Nacionalni veterinarski inštitut, enota Ljubljana

Aprilsko vreme je že pogovorno muhasto, vendar je vreme v zadnjih letih muhasto in nepredvidljivo kar celo leto, zato ga je zelo nevhvaležno napovedovati za cel mesec naprej in svetovati na podlagi ugibanj. K sreči je razvoj čebeljih družin – ne glede na vreme – še vedno dokaj predvidljiv. Aprila se razmerje med zimskimi in letnimi čebelami prevesi v korist drugih. Ta prelomni čas pospeši zaleganje matice in družine se hitro bližajo rojlnemu razpoloženju. V začetku meseca bomo znova preverili naravni odpad varoj, in če bo povprečni dnevni odpad več kot štiri varoje, takoj ukrepali. V takih družinah še ne bomo nastavili mediščnega satja, če pa je to že v panju, ga bomo umaknili za toliko časa, dokler traja kemično zatiranje varoj. Uporabili bomo organske kisline ali timol. Če smo že marca vstavili gradilnik, ga aprila obvezno pregledujemo vsak teden in izrežemo takoj, ko je pokrita večina zalege. Gradilnik naj bo velik vsaj za polovico AŽ-sata. Tolišen obseg trotovske zalege je minimum za uspešno lovljenje varoj, ki jih privlači juvenilni feromon

trotovske zalege. Majhnih površin zaležene trotovine ob robovih delavske zalege ne uničujemo, ker v njej skoraj ni varoj, družina pa mora imeti primerno število troto, da normalno funkcionira. Proti koncu meseca bomo iz močnih družin, ki bodo imele več kot šest satov pokrite zalege, že lahko vzeli po enega do dva sata take zalege in z zrelim matičnikom naredili narejence. Če ne bomo imeli svojih, jih bomo kupili pri najbližjem vzrejevalcu matic. Preden bo nova zalega mlade matice pokrita, bomo v novi družinici s kemičnimi sredstvi zatirali varoje. S tem smo tudi staro družino delno razbremenili varoj, ki so bile v pokrite zalegi. Nasploh moramo v predrojljni dobi čim več pozornosti namenjati apitehničnim ukrepom za zatiranje varoj (glej knjigo Varoja, čebela, čebelar – M. Meglič, V. Auguštin, 2007). Ob vsakem posegu v panj vedno pregledamo tudi pokrito zalego, ali morda ne kaže znakov hude gnilobe, ocenimo pa tudi zaloge hrane in jo po potrebi dodamo. Po vsakem pregledu panje skrbno za pazimo.

MEDOVITE RASTLINE

Mali jesen

Besedilo in foto: **dr. Robert Brus**,
Biotehniška fakulteta, Oddelek za
gozdarstvo in obnovljive gozdne vire

Jeseni ne spadajo med najpomembnejše medovite rastline, kljub temu pa so lahko dobra dopolnitev donosov mane in pomemben vir cvetnega prahu. To še zlasti velja za mali jesen (*Fraxinus ornus*), saj je med domačimi jeseni edini, ki se oprahuje ob pomoči žuželk.

Poleg malega jesena v Sloveniji avtohtono raste še dve vrsti, obe vetrocvetni: splošno razširjen in tudi gospodarsko daleč najpomembnejši, vsaj z vidika donosa lesa, je veliki jesen (*Fraxinus excelsior*), redkejši in velikemu precej podoben pa je poljski jesen (*Fraxinus angustifolia*). Sicer pa je znanih približno 70 vrst jesenov in vse rastejo v zmernem pasu severne poloble. Botanično spadajo jeseni v družino oljkovk (*Oleaceae*), v kateri so med bolj znanimi rodovi še oljka, španski bezeg, jasmin, forsitija, kalina in drugi.

Mali jesen (Fraxinus ornus) sredi cvetenja pri Prešnici

Mali jesen spada med srednje velika drevesa, saj redkokdaj zraste več kot 15 metrov visoko. Na kratkem, pogosto skrivenčenem deblu razvije zelo široko, košato, obsežno razraščeno krošnjo. Na slabih, suhih tleh včasih raste tudi kot široko razrasel grm. Listi so razporejeni navzkrižno in so 10–25 cm dolgi in lihopernato sestavljeni iz 5–9 lističev. Mali jesen je žužkocvetna in po večini enodomna vrsta,

Mali jesen v Ogleju

poročali pa so tudi že o dvodomnosti, torej so na enem drevesu našli samo ženske ali samo moške (zelo redko) cvetove. Navadno cveti v prvi polovici maja, kmalu po olistanju, v toplejših legah pa tudi že aprila. Cvetovi so beli, dišeči, zelo bujni in združeni v ovršnih, do 20 cm dolgih visečih latih. Cvetovi so dvospolni ali enospolni (tedaj so navadno ženski) in imajo dvojno cvetno odevalo, po zgradbi pa precej spominjajo na nekatere sorodnike, na primer na forsitijo. Čaša je zelo majhna in 4-delna, štirje venčni listi so črtalasti, ozki, dolgi 5–10 mm in pri dnu zraščeni, prašnika sta dva in sta daljša od pestiča. Plo-dovi so podolgovati krilati oreški, ki dozori-jo avgu-sta.

Mali jesen je predvsem vzhodnosredozemska vrsta. Naravno je razširjen na Balkanskem in Ape-ninskem polotoku ter v zahodni Mali Aziji, ponekod pa še v najtoplejših legah v Srednji Evropi. V Sloveni-ji je daleč najpogostejši v sredozemskem svetu, saj je v primorju in na Krasu ena najpogostejših dreve-snih vrst sploh. Na zanj primernih rastiščih po južnih pobočjih, kjer je konkurenčen drugim vrstam, pa ga najdemo tudi v vseh drugih delih Slovenije, kjer je precej pogostejši kot puhasti hrast. Je graditelj ali spremljevalec skoraj vseh gozdnih združb na toplih in sušnih rastiščih v različnih delih Slovenije; v alp-skem svetu raste po pobočjih nad rečnimi dolinami, na primer nad Sočo, Idrijco, Savo in Savinjo, precej pogost je v Suhi krajini, v Beli krajini in v nekaterih delih Štajerske, drugod v predalpskem in preddi-narskem svetu je navadno omejen na manjša naha-jališča v toplih suhih legah. Območja, na katerih je zelo redek, so le najvišji deli alpskega in dinarskega sveta ter nižine v osrednji in vzhodni Sloveniji. Pogo-stnosti malega jesena se vsakokrat zavemo spomla-di, ko obilno zacveti in zaradi tega postane občutno opaznejši.

Mali jesen je skromna vrsta, zelo dobro se uveljavlja na plitvih, revnih kamnitih rastiščih, vendar morajo biti ta dobro zračna. Zaradi svoje prilago-dljivosti lahko raste tudi na flišu, vendar je na njem manj konkurenčen in zato tudi manj pogost. Dobro je prilagojen na sušo in vročino. Za rast potrebuje precej toplote, zato je pogostejši na sončnih južnih legah. Kjer raste, je po-membna njegova ekološka vloga. Mali jesen je predvsem varovalna in pionir-ska vrsta, saj zarašča opuščene ali gole površine in je ena najprimernej-ših vrst za pogozdovanje degradiranih kraških rastišč. Iz panja se dobro ob-navlja, prav tako dobro prenaša tudi obsekavanje in obžiranje.

Les malega jesena je trpežen in podoben lesu velikega jesena. Uporabljajo ga v kolarstvu, iz njega izdelujejo palice in kolesne naperke, stari Grki so iz njega izdelovali nožnice za meče. Dandanes ga največ pokurijo. Cvetiče drevo zelo poživi kraško pokrajino in povečuje njeno estetsko vrednost, izje-mno lepe so tudi vijolične in oranžne jesenske barve listja. Zaradi teh lastnosti ga sadimo tudi kot okra-sno drevo.

In kako je z medovitostjo malega jesena? Znano je, da je vrsta za čebele vir cvetnega prahu in mane, o tem, da bi čebele na cvetovih nabirale tudi nektar, pa v literaturi ni podatkov. Kljub temu pa manjše koli-čine niso izključene, še zlasti, ker čebele cvetov ver-jetno ne obiskujejo tako množično samo zaradi cve-tnega prahu. Tudi o količini in kakovosti cvetnega prahu z malega jesena ni veliko podatkov ali pa so ti zelo skopi in splošni. Šimić (1980) na primer navaja, da daje veliko peloda, v vzorcih medu s Korzike je

Lihopernato sestavljeni listi in značilni beli cvetovi

Jesensko obarvano drevo pri Kačičah na Krasu

bil cvetni prah malega jesena med najpogostejšimi (Battesti, 1990), Babnik in sod. (1998) pa cvetnega prahu niti ne omenjajo. Večina avtorjev navaja medovitost malega jesena kot dobro (npr. Petauer, 1993), Babnik in sod. (1998) navajajo, da je lahko v nekaterih krajih pomembna dopolnitev paše. Vendar nikjer ni specifično navedeno, na kaj se donos nanaša, precej verjetno pa je, da je večina donosa v obliki mane. Proizvajalcev mane na malem jesenu je lahko več. Najbolj znana vrsta je jesenov škržat ali jesenov škržad (*Cicada orni* L., sinonim *Tettigia orni*), pri nas pogost zlasti v Primorju in na Krasu, pa tudi v notranjosti Slovenije, na primer v Ljubljani, Zasavju in Pomurju. Imenujejo ga tudi manin škržad, saj mlade jesenove veje na mestih vbodov še nekaj časa izločajo sladek sok (Sket in sod., 2003). Vendar lahko mano na jesenih povzročajo tudi nekatere druge žuželke. Med gostitelji vrste *Parthenolecanium corni* (Bouché) iz družine Coccidae navajata Jurc in Mikulič (2001) tudi jesene, vendar brez natančne navedbe vrste, enako velja tudi za vrsto *Periphyllus villosus* Hartig in družine Chaitophoridae, ki je sicer pogostejša na javorjih. Ista avtorja med proizvajalci mane navajata še jesenovo listno uš ali jesenovo gnezdasto ušico (*Prociphilus fraxini* Htg.), vendar samo na velikem jesenu. Mano na malem jesenu pa lahko povzroča tudi iz Severne Amerike prineseni medeči škržat (*Metcalfa pruinosa* (Say)), o čemer pričajo na primer poročila iz okolice Vidma v Italiji (Fiori in sod., 2000).

Mano pa so marsikje v Sredozemlju pridobivali tudi umetno, to je brez sesajočih žuželk in čebel. Z zarezovanjem skorje sredi poletja so pridobivali rjavkast sok oz. sirup, ki je kristaliziral v tako imenovano

Mali jesen jeseni v dolini Bale, Bavšica

mano, ta pa je bila že v srednjem veku znano zdravilo in tudi hrana. Po eni od številnih razlag je to morda celo mana, znana iz Svetega pisma, ki naj bi Izraelcem v puščavi padala z neba.

Viri:

- Poklukar, dr. J., ur., (1998). Od čebele do medu. Ljubljana: Kmečki glas, str. 162-178, 376-414.
- Battesti, M. J., (1990). Contribution to Mediterranean melissopalynology: Corsican honeys. These, Docteur en Science, Université d'Aix-Marseille III, France, 378 str.
- Brus, R., (2004). Drevesne vrste na Slovenskem. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 399.
- Fiori, J., Serra, G., Sabatini, A. G., Zucchi, P., Barbattini, R., Gazzola, F., (2000). Dextrins HPLC analysis in *Metcalfa pruinosa* (Say) honeydew. *Industrie alimentari* 39, str. 391, 463-466.
- Jurc, M., Mikulič, V., (2001). Gozdno medenje in medeče lesnate rastline v gozdovih Slovenije. *Gozdarski vestnik*, let. 59, št. 1, str. 18-27.
- Petauer, T., (1993). Leksikon rastlinskih bogastev. Tehniška založba Slovenije, str. 685.
- Sket in sod., (2003). Živalstvo Slovenije. Tehniška založba Slovenije, str. 349-350.
- Šimič, F., (1980). Naše medonosno bilje. Ljubljana: ČGP Delo, str. 217.
- Šivic, F., (1992). Pomen gozda za čebelarstvo. *Bogastvo iz gozda*. BF, Oddelek za gozdarstvo, str. 52-57.

